

«L'Avenç» (1881-1915): la modernització de la Renaixença per Ramon Pla i Arxé

Els estudis més recents¹ sobre la literatura catalana contemporània han precisat ja amb sagacitat la rellevança del període modernista en el procés d'evolució de la cultura catalana des de la Renaixença fins als nostres dies, i han precisat aquesta influència en atribuir al període de la fi de segle una funció profundament renovadora que «modernitzà» l'orientació i els instruments culturals catalans fins a canviar molt radicalment el panorama de les nostres lletres. Efectivament, aquestes es convertiren, amb el Modernisme, en el signe d'una cultura nacional que es produïa amb una relativa i cada vegada més notable normalitat per contrast amb el caràcter de curiositat regional, molt estimable però excepcional, que distingí el període anterior.

Les causes d'aquest procés són múltiples i interdependents i afecten tant l'increment dels productes culturals autòctons com l'orientació amb què aquests es produeixen. Respecte al primer fet, és evident que s'esdevé un augment destacat i progressiu en l'edició de textos catalans —així com en els altres productes culturals— i que això respon a una major quantitat i qualitat dels autors, a la vegada que implica una ampliació notable del públic lector. Però, alhora, el que es difon i publica és també nou i diferent i va crear un clima cultural que afavoreix, al seu torn, l'expansió abans apuntada. Des del punt de vista estrictament literari, es produeix una vigorització i un enriquiment dels diversos gèneres literaris enfront de la preponderància lírica de la Renaixença i, en conseqüència, cal subratllar l'aparició d'un ampli corrent de nar-

1. D'entre ells cal destacar, per la seva visió renovadora del Modernisme, la sèrie d'articles de Joan Lluís MARFANY, *Sobre el significat del terme Modernisme*, «Recerques», II (1972); *Pròleg* dins Jaume BROSA, *Regeneracionisme i Modernisme* (Barcelona, «Antologia Catalana», núm. 52, 1972), i *Reflexions sobre Modernisme i Noucentisme*, «Els Marges», núm. 1 (1974) i, en menor grau, el text d'Eduard VALENTÍ, *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos* (Barcelona, Ariel, 1973).

radors que guanyen per al panorama cultural català una novella o una narració i, en general, una prosa d'indubtable qualitat i audiència. D'altra banda, el teatre, que havia estat monopolitzat pel corrent més popular de les nostres lletres —el més popular i, sovint, el més banal—, s'incorpora a la qualitat general que hom exigeix als altres gèneres, en perfecte acord amb el gran moment que vivia aleshores l'art dramàtic europeu. No pot deixar de citar-se, per fi, l'estimulant repercussió que tingué en les diverses arts la teoria de l'art total, que representava un alliberament de la rigidesa dels gèneres alhora que una fecunda interrelació de les arts. I si el panorama s'enriqueix pel que fa als gèneres, els temes i les tècniques es renoven profundament gràcies a la voluntat, excepcionalment alertada del període, d'incorporar a la cultura catalana els nous corrents estètics europeus, en destacat contrast amb el residual romanticisme que monopolitzà el darrer període de la Renaixença, que, a més, comptà, gairebé amb exclusivitat, amb les soles influències castellana i francesa, i, encara, aquesta darrera sense excessos.

Aquesta modernització de la literatura es produeix d'acord amb una «modernització» ideològica que diversificà, també en aquest terreny, el panorama cultural català: per constat amb el poc menys que monocorde moderantisme ideològic que animà els textos cultes de la literatura catalana a partir de la crisi de 1868-1874, la cultura que neix amb el Modernisme presenta un panorama en el qual pren caràcter de normalitat la dissidència ideològica, dissidència que presenta un espectre molt ampli i que abasta des del radicalisme nacionalista fins a l'heterodòxia religiosa, passant pel rebuig polític de la restauració i l'adhesió als moderns corrents socials de l'anarquisme i del socialisme. La profunda influència de pensadors forans que representen opcions totalment insòlites fins aleshores en el clima ideològic local —de Renan a Nietzsche— completa i explica el procés.

Cal destacar, per fi, dues realitats no menys noves i modernes en el panorama de les lletres autòctones: l'aparició del rigor positivista aplicat a qüestions de cultura —de la llengua a la investigació històrica i de la crítica a una consciència de planificació cultural responsable— i l'assimilació de la literatura més popular, que era alhora reducte del progressisme ideològic, a la qualitat de la literatura culta per la via dels nous corrents europeus, tan qualificats com avançats. El panorama, doncs, que ofereix la cultura catalana després de l'erupció —entusiasta, però també rigorosa— del Modernisme és substancialment diversa del que oferien les nostres lletres renaixents en el període anterior i és lògic de preguntar-se per les causes i les realitats culturals que propiciaren i comportaren una renovació tan decisiva.

Com a qüestió prèvia al plantejament d'aquest problema, cal no oblidar una realitat ineludible: la cultura catalana no comptava amb cap tipus d'oficialitat ni, per tant, amb institucions culturals amb suficient poder i influència com per a imposar o dirigir una renovació eficaç. És per això, també, que és insuficient de prestar atenció exclusivament, com a causa d'aquest nou clima, a les personalitats destacades que, indubtablement, es produïen en el període i que, per elles mateixes, no podien aconseguir per a la seva veu l'audiència i el prestigi necessaris per a propiciar una influència tan decisiva, eficaç i ràpida com la que hem indicat.

Aquests aspectes de la infraestructura cultural del Modernisme centren l'atenció en aquells nuclis intel·lectuals que comptaren —els únics, d'altra banda— amb els instruments necessaris —publicacions, editorials, impremta, etc.— per a exercir un pes decisiu i que per llur orientació avançada parti-

cipaven, amb caràcter peoner, de les característiques de l'època. D'entre aquests nuclis intel·lectuals, cap com el de «L'Avenç» no comptà amb aquells instruments en un grau tan rellevant i eficaç, i de molt pocs es podria dir amb tan excepcional precisió com d'aquest que el caracteritzaven tots els trets de progressisme i de rigor cultural amb què hem definit el Modernisme, alhora que, a causa de les característiques ressenyades, fou capaç d'aglutinar al seu entorn les figures més prestigioses i notables del moment. I alhora que cal valorar la influència d'aquest nucli intel·lectual de «L'Avenç», cal precisar també el caràcter relativament minoritari dels que participaven realment de la cultura catalana i que, per això mateix, eren més fàcilment controlables i susceptibles a aquestes influències.

«L'Avenç» ha estat ja estudiat parcialment per aquells erudits que, paral·lelament al *revival* modernista del darrer decenni, han assenyalat les línies mestres del moviment amb voluntat d'exhumar un corrent cultural heterodox i avançat, especialment actiu entre el 1892 i el 1898, que havia estat postergat per les reaccions esteticista o conservadora del mateix període i, posteriorment, per la generació que s'afirmà, amb voluntat de contrast, entorn a D'Ors i al seu *Glosari*. Joan Lluís Marfany consignà brillantment, el contingut del terme Modernisme —terme que ha d'ésser atribuït, sens dubte, al crític excepcional que fou Ramon D. Perés—, i tant Marfany com Eduard Valentí exhumaren personatges, temes i orientacions que destacaren la influència, en el període, de Casellas, Rusiñol, Cortada, Brossa, Gener i d'altres. Però llur atenció se centrà —coherentment amb llur propòsit— en aquelles personalitats i obres capdavanteres del moviment que tenien d'alguna manera un caràcter fins a cert punt excepcional, i l'activitat dels quals, en el sentit en què interessava aquests autors, es diluí bentost no més enllà de dos lustres després d'iniciar-se.

«L'Avenç» es reduïa, amb aquesta òptica, a la revista que fou portaveu i suport d'aquestes tendències heterodoxes durant, a tot estirar, els quatre o cinc anys en què coincidí amb l'espectacular i positiva ebullició intel·lectual del darrer decenni del segle passat.

D'altra banda, i a partir sobretot, del 1925, «L'Avenç» havia estat destacat, també —per raons igualment arrelades en les preocupacions de l'època dels que l'historiaven—, com la revista que havia patrocinat l'home —Pompeu Fabra— i el corrent —la «campanya lingüística»— que havien d'acabar imposant l'urgent ordre i l'anhelada unitat a la nostra llengua literària.

Tot això apuntava —i la divulgació literària no deixà de consignar-ho— al fet que a l'entorn de «L'Avenç» s'havia creat un d'aquells nuclis intel·lectuals que es donen en la història cultural i que, a causa d'una orientació especialment oportuna i dinàmica per al seu moment històric i a la felicitat de la seva presència en el seu si de personalitats d'excepció, tenen la virtualitat d'influir amb decisiva eficàcia damunt l'evolució intel·lectual d'una cultura. Però si això era així, la seva influència havia de néixer d'alguna cosa més que d'una revista —per molt avançada que fos—, durant un parell o tres d'anys, o d'una campanya ortogràfica.

De fet, un estudi rigorós² sobre tot el que amb el nom de «L'Avenç» es

2. Aquestes planes resumeixen en els trets més generals la tesi doctoral que vaig presentar a la Universitat de Barcelona l'octubre de 1974, dirigida pel doctor Antoni Vilanova, i que serà publicada pròximament. Estalvio al lector les citacions, referències i dades que completen i expliquen les meves afirmacions i que, per la seva complexitat, em semblen més adequades per a un llibre d'erudició que per a l'extensió d'aquestes planes.

féu en el marc de la nostra cultura el configura com un nucli intel·lectual actiu durant trenta-cinc anys, que donà a les nostres lletres set revistes, de molt diversificada temàtica, més de cinc-cents títols impresos, dotze col·leccions literàries diferents, diverses —i molt notables— iniciatives culturals nascudes en el si d'una tertúlia, la influència de la qual s'estenia, a través de la impremta i de l'editorial, a personalitats i institucions culturals que convenien amb ella per moltes més raons que les simples coincidències tipogràfiques.

Difícilment, però, podrà valorar-se tot això si prèviament no se situa en el marc civil i cultural adequat en què es produí i que, indubtablement, condicionà tant la seva aparició com el seu procés.

Les coordenades culturals i socials que presidiren la primera hora de «L'Avenç» són caracteritzades pels efectes de la Restauració: una pau acabada d'estrenar en el conflicte cubà i en el carlí, unes finances que incrementaven la prosperitat del període i, sobretot, un retorn a la normalitat civil i a la convivència moderada, amb el que tot això implicava de tranquil·litat quotidiana, prosperitat mercantil i liquidació del clima reivindicatiu que generaren els set anys d'alteració revolucionària que precediren el retorn del «Pacificador» a la fi del 1874. La satisfeta, o resignada, però general acceptació de la pau restaurada es produïa com a reacció a la, en darrer terme inútil, agitació del període anterior i gràcies a l'aquiescència interessada, també, de la burgesia industrial catalana, que s'havia decidit a trobar en el tron del centre les garanties a la prosperitat mercantil que no li havia proporcionat el cantó federal, en perfecte acord, d'altra banda, amb el latifundisme agrari castellà i prèvia liquidació de les aventures i ideals federals. Podrien donar-se, indubtablement, precisions més detallades i subtils de les conseqüències de la Restauració, però el que cal destacar és que l'experiència dels set anys de convulsió política malaguanyada, en darrer terme, per al país, implicaren una acceptació passiva de la Restauració, alhora que imprimia al nou període borbònic una tendència a la moderació entre resignada i alleujada que degué afectar profundament la generació nascuda entre el 1858 i el 1868, anys en els quals veieren la primera llum gairebé tots els personatges de «L'Avenç». I que l'afectà, naturalment, com un estímul que reacciona a l'apatia generalitzada de l'ambient i en contrast amb una atonia ideològica sense relleu que no compartien, per no haver viscut ells l'experiència directa de la «Gloriosa» i les seves conseqüències i, fins i tot, perquè els seus pares, als quals el comerç allunyà sovint de la península, no es veieren excessivament afectats per les angúnies polítiques i socials d'aquesta etapa.

Cal destacar que ni Massó ni Casas ni la majoria dels col·laboradors de «L'Avenç» —per la seva edat i condició— no participaren de la fatiga de la República, ni del desengany del cantonalisme, ni dels desitjats reposos de la Restauració i que, al contrari, reaccionaren, com era lògic en la generació jove, a l'atonia política del moment que no deixà d'afectar la nostra cultura, tan pendent i dependent sempre de la dada civil. L'aliança d'interessos entre la Barcelona de la fatiga federal i el poder central uní, també, en un de sol, els desigs de renovació política amb els d'autonomia regional, que es confongueren en una sola voluntat de marcar distàncies tant respecte del centre com de la corona que el presidia.

La cultura catalana de l'època, d'altra banda, estava definida per l'inqüestionable fenomen de la Renaixença, del qual cal destacar alguns aspectes de gran importància que afecten directament la qüestió que ens ocupa: primer, el fet que des del seu inici, generalment identificat amb la publicació de l'ocasio-

nal *Oda* (1833) d'Aribau, havia seguit una trajectòria de constant progrés, que li guanyà un reconeixement oficial i una audiència popular més que notables, alhora que estengué la seva influència, a través de l'esquema medieval dels Jocs Florals, a les altres àrees de parla catalana, i havia creat uns instruments mínims, però eficaços, d'influència cultural; segon, que a partir de la crisi del 1868 i del consegüent sobresalt que aquells esdeveniments havien produït en el moderat ciutadà mitjà, la Renaixença anà adquirint un to marcadament conservador que tingué el seu símbol en el to trivial de les englantines, exemptes de tota combativitat civil; tercer, que havien quedat al marge de la Renaixença sectors culturals indubtablement catalans que es caracteritzaren per la mediocritat literària, el progressisme ideològic i llur marginació del reconeixement públic amb què comptava la Renaixença. La vàlua d'alguns textos de Pitarra o d'algunes cançons de Clavé, així com l'espontaneïtat i la intenció dels de Robrenyo i Renart i, fins i tot, amb una altra orientació, dels del pare Claret, no permeten de rectificar aquestes característiques generals del sector al qual al·ludim. I, quart —i això és el més important—, que, malgrat tot això, la Renaixença era considerada, i així cal que l'entenguem nosaltres en estudiar-la històricament, totalment identificada amb el renaixement cultural català, és a dir, la seva encarnació i el seu símbol, que podia ésser acceptat o no, però atenent sempre que en l'elecció hi anava implícita l'acceptació o el rebuig del fenomen renaixent.

Tot i que no falten queixes i impropis contra l'orientació concreta que els Jocs Florals havien anat adquirint en llur progressiu desgast, tots, o gairebé tots, consideraren la Renaixença com un fenomen col·lectiu i no com l'expressió d'un sector cultural determinat. I, si la criticaren, mai no fou per a rebutjar-la, sinó per a rectificar-la, aconseguint així que representés millor el que de fet ja estava representant: una cultura que es redreçava. Això explica un fet en el qual voldríem insistir i que voldríem subratllar: que la Renaixença és un moviment en constant progrés, en el qual l'obra de «L'Avenç» s'inscriu, tan lluny d'una voluntat de ruptura (a la qual tan aficionat és l'esquema de les generacions) que només pot entendre's com un desig de modernització del mateix moviment, en un intent d'assegurar la seva vitalitat i el seu progrés, del qual sempre se sentiren responsables i participants.

Cal, tanmateix, prestar atenció al *status* social i al procés de formació dels principals reponsables de la casa si es vol valorar i definir l'obra de «L'Avenç» amb un cert rigor. La procedència dels tres protagonistes de la institució —Jaume Massó i Torrents, Joaquim Casas i Carbó i Ramon D. Perés— és notablement homogènia. En els tres casos es tracta de fills d'indians enriquits —i molt enriquits— en el comerç amb les Antilles, que fou una de les principals fonts de riquesa de Catalunya en el segle passat, però que, per ésser fills de la placidesa de les rendes, pogueren ja comptar amb una formació excepcionalment completa i cosmopolita —però no acadèmica—, que havia estat impossible encara per als seus pares: batxillerat, idiomes, viatges formatius, i, sobretot, el privilegi d'una ociositat que ells saberen omplir amb preocupacions culturals, polítiques i erudites. Llor *status* social els permeté d'integrar-se, per una banda, amb l'aristocràcia intel·lectual i, per l'altra, amb la societat barcelonina de la nostra alta burgesia que, tot i ja enriquida, comptava encara amb l'agressivitat d'una classe en alça especialment dotada per a les empreses comercials. Tot això dotà els nostres personatges d'amplies possibilitats de relació i alhora d'uns estímuls d'empresa que comptaren sempre també amb el suport de les seves fortunes, que, en la gran majoria dels casos

—Massó sobretot— dedicaren a l'obra de «L'Avenç». Cal també destacar com els que havien d'orientar i de dirigir «L'Avenç» durant molts anys, freqüentaren —i allí crearen llurs relacions més sòlides— una sèrie d'institucions que eren patrimoni de la seva classe social: l'institut de segon ensenyament, la universitat, la Llotja, l'Ateneu, els Centres de l'excursionisme català —autèntics nuclis civils i culturals— i, per fi, com una excepció a la regla, el grup federal de Valentí Almirall, al qual degué el grup les orientacions bàsiques, que mai no desmentí.

El que representà l'Almirall en el renaixent catalanisme —renaixent després de l'esfondrament del 1874— no és gens dubtós: sensibilitzà —o irrità— els capdavanters del moviment contra els ideals estètics i cívics que encarnaven els Jocs Florals; creà una consciència de prostració nacional amb la finalitat de desvirtuar la satisfeta impressió que produïen fets com la presidència de la reina regent en els Jocs Florals del 1888 i per facilitar, així, una consciència que era urgentíssim i necessari afavorir noves idees que revitalitzessin i regeneressin l'esperit català i, per fi, associar sistemàticament aquestes idees renovadores a les del progressisme que ell patrocina, i que volgué projectar en l'àmplia gamma d'una cultura, des de la ideologia fins a l'estètica. I així, alhora que semblava la desconfiança envers els òrgans del catalanisme literari, urgia a la renovació dels pressupòsits que regien la vida catalana i promovia la regeneració total que emplaçà amb agressiva clarividència en l'afirmació de les particularitats catalanes, en un horitzó cultural i cívic europeu —i especialment anglo-saxó— i en un progressisme ideològic anticonservador i laic. L'inconformisme suscitat per Almirall prengué cos en el grup de «L'Avenç», que es declarà sovint deutor d'aquell magisteri. La idea base de la revista —el progrés és l'única força que pot fer ressorgir Catalunya— és la idea base del mateix Almirall, el qual, evidentment, els l'inculcà en un magisteri que s'inicià en la redacció del «Diari Català» i que es prolongà en el Centre Català que ell, de fet, dirigia. D'aquell ferment progressista havia de derivar-se'n la renovació literària i cultural que preconitzà «L'Avenç» i, amb ella, aquella evolució radical del món català que hem assenyalat al principi d'aquestes ratlles.

La confluència de totes aquestes dades i influències defineix i configura l'orientació profunda de «L'Avenç» durant trenta-cinc anys de coherent trajectòria cultural que, per si sols, apunten ja a aquell tipus d'incidència social que només la continuïtat pot assolir. Els fundadors de «L'Avenç» —i no només ells, sinó també el clima creat per tots els que hi participaren— respongueren sempre a la voluntat de fer-se partícips del moviment cultural català que des d'Aribau havia arribat fins a llurs dies, i sempre se sentiren interessats pels mateixos ideals que havien mobilitzat tota una generació a l'entorn dels Jocs Florals: recuperació lingüística, dignitat literària nacional, prestigi social de l'idioma i reivindicació regionalista. El que feren, però, fou aplicar altres mètodes, que ells anaren a trobar a la frontera del més avançat i modern. I per això, d'alguna manera, el que féu i propugnà «L'Avenç» no fou altra cosa que intensificar —fent-la «avançar»— la línia renaixentista. Si aquella propugnava la vitalitat social de l'idioma, ells li donaren eficàcia amb la reforma lingüística; si els de la Renaixença impulsaven el creure de la prosa —«cantem massa i parlem poc», deia Collell—, els de «L'Avenç» intentaren la introducció de l'avantguarda europea per a assolir, igualment, la plenitud literària; si aquells buscaren el prestigi públic de la llengua a base de Jocs Florals, per exemple, aquests ho intentaren amb una campanya massiva de traduccions; si uns al·ludien el regionalisme, els altres afirmaven decididament el nacionalisme.

Llur indubtable progressisme, d'altra banda, els apropà als reductes liberals del populisme literari, amb els quals no compartien, de tota manera, ni el concepte de cultura ni la formació —densa i cosmopolita en els de «L'Àvenç»— ni, naturalment, les rendes. Llur voluntat cultural consistia a incorporar la renovació ideològica del progressisme d'Almirall al ja afermat tronc de la Renaixença, a fi de donar noves virtualitats a una llengua i a una literatura que encarnaven la personalitat més visible de Catalunya, alhora que intentaven donar excel·lència cultural al progressisme malaguanyat en els motlles decrèpits de la literatura més popular. Ho resumeix Pere Coromines quan diu que: «En el moviment de "L'Àvenç", les dues literatures, la popular i l'erudita, vénen a fondre's. La Catalunya provincial ha mort, i el dualisme propi dels períodes decadents i dels primers temps de tota Renaixença ha vingut a desembocar en l'aiguabarreig d'una literatura única.»³

Literatura que només podia servir llurs fonamentals propòsits nacionalistes si comptava amb aquella independència literària i cultural ja patrocinada per Rubió i Ors el 1841 i que, per als de «L'Àvenç», es podria realitzar només en un progressiu distanciament cultural del «sud» castellà i una esforçada aproximació al «nord» europeu: el signi nacionalista —primer i fonamental esperó del moviment, generalment poc valorat— es troba aquí latent i patent. Cal afegir a tot això, i potser en un lloc molt destacat, que el més fonamental que va aportar «L'Àvenç» al moviment de la Renaixença fou el rigor i la coherència, tan escassos entre els actius lírics del període anterior. L'obra de «L'Àvenç» donà coherència a la llengua, coherència a la modernització d'una cultura, coherència a la promoció dels instruments culturals bàsics, coherència a l'atenció prestada a les altres arts, coherència a la dada política. I tot això pot ésser resumit en dos adjectius que destaquen nítidament en els trenta-cinc anys d'activitat del grup: el rigor i la continuïtat, que era precisament el que inicià per a la cultura catalana una nova etapa que feia possible, i d'això es tractava, la continuïtat en el progrés d'una renaixença que havia germinat en l'obra d'Aribau.

Cal atendre ara a les diverses etapes en què «L'Àvenç» anà realitzant aquests propòsits i els períodes que van pantant el llarg procés d'aquesta consciència en l'etapa exacta de l'activitat de «L'Àvenç», que podem ara ja delimitar entre el 3 de gener de 1881 —data de publicació de «Lo Velògrafo»— i el 4 d'octubre de 1915 —dia en què firmaren el document de venda de la impremta a la Casa de Caritat: foren, doncs, trenta-cinc anys d'activitat intel·lectual en el curs dels quals es prodí en el si de «L'Àvenç» una marcada evolució en la qual cap passa no contradiu l'anterior i en la qual, als ulls dels seus mateixos protagonistes, cada iniciativa «confirmava la seva orientació constant, àdhuc l'exemplava, la solidava».⁴

En la primera etapa (1881-1883), en la qual llur únic portaveu fou la revista, l'orientació se centra en una incisiva confessió del catalanisme més subratllat, però també més puntualitzat, en el sentit de marcar distàncies —lingüístiques, literàries, ideològiques— respecte al conservadorisme local. Tant aquell «L'Àvens» com el seu precedent «Lo Velògrafo» exhibiren només una

3. Pere COROMINES, *Interpretació del Vuitcents català*, «La Revista», XIX (1933), p. 29.

4. J. CASAS-CARBÓ, Pròleg a *Catalònia. Assaigs nacionalistes* (Barcelona, «L'Àvenç», 1908), p. 7.

filiació progressista, ostentosa combativa en els seus plantejaments, però notablement mediocre en la seva realització. Si estudiem aïlladament la revista, ignorant el que després arribaria a ésser amb l'editorial i el seu grup aquesta no deixa de tenir un cert interès, però es troba lluny d'ésser una excepció d'altíssimes virtualitats. La revista d'aquella època era, a la nostra manera d'entendre, la publicació que comptava amb l'orientació de més futur i amb un programa d'una clarividència notòria, però els seus fruits, pel que fa a la influència real i als textos publicats, haurien passat, a no gaire distància de la justícia, sense massa pena ni glòria. Però, tot i que no saberen trobar camins, no deixaren mai d'assegurar que aquests havien de trobar-se en les solucions més modernes i avançades, tant pel que fa al problema de la llengua literària com al de la renovació cultural o al de l'opció política, actitud aquesta que propicià l'entrada en el grup d'aquells que realment van poder aportar orientacions amb esdevenidor. Tal és el cas, primer, de Ramon D. Perés.

El 1883, en efecte, s'incorporà a «L'Avens» —amb un bagatge cultural molt més sòlid que el dels seus companys de grup— Ramon D. Perés, i la seva major solvència acabà imposant-se: pel juliol d'aquell any passà a la direcció de la revista. No era només un problema, naturalment, de solvència literària; era, sobretot, que l'actitud renovadora de Perés encaixava perfectament amb els ideals de progrés de la revista, als quals els anteriors responsables no havien sabut donar una meta estimulante. La meta de Perés fou la modernització literària, a la qual ell anomenà, per primera vegada a la península, «modernista» el 1884. La seva entrada implicà una reconversió de la publicació en òrgan estrictament literari, alhora que facilitava la incorporació a aquesta dels més notables escriptors del moment. El «modernisme» de Perés era, com ja ha estat definit, una voluntat de renovació literària en adscriure's a la cultura europea al marge d'una preferència concreta d'escola o corrent literari, i intensificant, sobretot, la crítica del que ja havia de considerar-se com a periclitat per contrast amb el que s'imposava més enllà de les fronteres. Amb aquesta orientació es difongué el naturalisme —modernista per avançat i per europeu—, que era entès en tres vessants: el naturalisme implicava una naturalitat per oposició a l'ampullositat retòrica i considerava com adient, per tant, el metre senzill i la senzillesa del tema. El naturalisme, d'altra banda, exigia autenticitat, entenent per això l'expressió dels sentiments més profunds, però també la voluntat de descriure fidelment la realitat amb el coratge necessari per declarar sense pors els tints més crus de la vida, sense marginar ni tan sols el subtil «picant», per recuperar l'expressió del propi Perés. I, per fi, era naturalista aquell que s'enfrontava a la realitat amb el sol instrument de la seva raó natural i l'únic mètode de la ciència, oposant-se així a les interpretacions condicionades pel dogma o pel prejudici i guanyant-se una hostilitat molt provada en el camp catòlic. A tot això cal afegir, de l'època de Perés, l'aportació més insistida d'un rigor crític que era ja necessari davant la maduresa assolida per les nostres lletres, i que podia i devia ja utilitzar un rasant europeu en els seus judicis. Aquest darrer aspecte fou, potser, el més aferrissadament defensat en les diverses publicacions de «L'Avenc» i al qual s'adherí Jaume Massó amb una justificada tenacitat. De fet, mai no faltà a l'obra de «L'Avenc» l'honestat en la crítica literària, fins i tot en els casos en què això guanyà per al grup l'animadversió d'alguns escriptors.

El progressisme de «L'Avenc» trobava en Perés el canal literari i, a més, una certa audiència entre —només, encara— els escriptors més interessants en l'evolució de la cultura. El mateix Perés reconegué, anys a venir, que «ho

dèiem sense cap eco⁵ i no ajudà precisament a millorar aquest aspecte el viatge de Perés a Anglaterra que, reclamat per Massó, implicà la desaparició temporal de la revista i una escassa consciència, per tant, de posseir, ni de bon tros, un instrument important d'influència cultural.

El parèntesi de «L'Avens» s'allargà del 1885 al 1888, any en què Massó retornà a Barcelona. El 25 de gener de 1889 aparegué el primer número de la nova època de «L'Avens» que Jaume Massó menà gairebé en solitari. La revista s'estancà en les posicions adquirides i retornà a l'antiga bretxa ideològica amb voluntat d'incidència política, però només voluntat. Fins al 1891 la revista sortí gràcies a l'esforç de Jaume Massó, expert erudit, patriota exemplar i excellent patrocinador d'innovacions, al qual mancaven, però, orientacions d'avantguarda.

El to es mantingué fins al 1891, en què Jaume Massó i Joaquim Casas formaren una associació econòmica que fou, alhora, cultural: es tractava d'utilitzar la revista per al llançament d'una «campanya lingüística» programada per Joaquim Casas i Carbó i Pompeu Fabra. La vella aspiració de «L'Avens» —expressada ja en l'editorial programàtic de «Lo Velògrafo»— de promocionar una solució ortogràfica adequada a la realitat més evolucionada de l'idioma «que ara es parla» es veié per fi en el camí definitiu. Mentre els Jocs Florals i el món cultural més solvent tendien a patrocinar una solució medievalitzant per a la llengua literària, la pràctica de la literatura més popular s'orientava al barcelonès col·loquial més espontani i corromput. En un i altre extrems s'organitzaren matisadament els autors en agudes i irreconciliables polèmiques, afavorides per l'absència d'una autoritat acadèmica sancionadora. El plet lingüístic adquirí, d'altra banda, una popularitat més que notable. «L'Avenç» optà de manera resolta per «el català que ara es parla», tot i que, naturalment, si aconseguiren triomfar en llur actitud fou perquè aquesta adhesió a la realitat no representà en cap moment una porta oberta a les corrupcions lèxiques i sintàctiques a què el tracte amb el castellà duia l'idioma. Dit molt simplement: l'eficàcia de «L'Avenç» consistí a saber assumir, amb rigor científic —i a Fabra cal agrair-ho— el liderat del català «que ara es parla». Amb la qual cosa es desarmava aquella tendència del seu irresponsable populisme i es privava a la tendència contrària del seu monopoli culte. L'objectiu de Fabra —puix hi ha general acord sobre la inspiració fabriana de la reforma— fou el de depurar, amb mesura i decisió, la sintaxi i el lèxic, racionalitzar l'ortografia del català i establir els esquemes arquetípics per a la morfologia: una autèntica obra de lingüista, per tant. Emprà com a llengua base el català de Barcelona, però fou rigorós tant amb les desviacions dialectals com amb els castellanismes —molt abundants— que ofegaven l'idioma.

L'elecció del barcelonès bàsic fou molt sagaç, puix estava d'acord amb la realitat social de la cultura catalana que tenia a Barcelona el seu baluard més qualificat, tant pel nombre dels iniciats com per llur capacitat de projecció. De tota manera, el seu sistema fou tot el suficientment elàstic com perquè la pluralitat fonètica, les variants morfològiques i els matisos de vocabulari que aporten a la llengua les diferenciacions de tot el domini català trobessin el seu lloc en la nova ordenació: de fet, la política editorial de «L'Avenç» confirmà per la via de les edicions d'autors comarcals la mateixa orientació de Fabra. La reforma fou adjectivada arreu com a revolucionària i és en aquesta època

5. Ramon D. PERÉS, *Sepulcres blancs*, de Jaume Brossa, «Catalònia», 2.ª sèrie (Barcelona 1900).

que es formà l'audiència i el prestigi de la revista —provocada sovint per les notòries polèmiques sorgides en el curs de la campanya ortogràfica—, i també una audiència que hagué de convertir-se en reconeixement, gràcies a la confirmació de la seva línia per les anhelades *Normes Ortogràfiques* aprovades (1913) per l'Institut d'Estudis Catalans i sancionades pel poder —escàs però representatiu— d'Enric Prat de la Riba. Aquest període lingüístic de la revista té també al darrera la competència i el rigor d'un home: Pompeu Fabra en aquest cas.

La «campanya» havia llançat, per primera vegada, el nom de «L'Avenç» de manera efectiva al bell mig de l'escenari cultural català, i el fet anava a veure's immediatament confirmat i potenciat pel to adquirit per la revista entre el 1892 i el 1893, que convertí «L'Avenç» en una revista d'avantguarda cultural i ideològica gràcies a la presència decisiva, en aquest cas, de Jaume Brossa i Alexandre Cortada. En aquest període, el terme «modernisme» adquireix noves puntualitzacions que, recuperant i intensificant la renovació culturalista de Perés, la projectaren amb polèmica agressivitat al camp ideològic com una forma de regeneració nacionalista: res de nou, per tant, excepte en la intensitat. Però una intensitat tan profunda que fa de «L'Avenç» una altra revista. Cal insistir, perquè ha estat poc subratllat, en el fet que cada afirmació sobre l'eficàcia regeneradora d'una tendència musical o literària anava acompanyada de la seva virtualitat nacionalista, assegurant que aquell era el camí més curt, directe i eficaç d'aconseguir el que era comú a tot el món cultural renaixent: «desvetllar Catalunya», per emprar llur pròpia expressió. Aquestes actituds irritaren i encrespaven posicions, amb la qual cosa la revista es beneficià d'una audiència molt més atenta. Però, a més, les conseqüències de l'actitud civilment airada d'alguns membres de «L'Avenç» —Pere Coromines, Jaume Brossa, sobretot— ultrapassaren el món intel·lectual per a sortir al carrer i no menys que amb l'esclat d'una bomba: la de Canvis Nous. L'empresonament de Pere Coromines proporcionà a «L'Avenç» un ressò intel·lectual molt notable i configurà, d'alguna manera, la imatge pública de la revista, ja que un procés públic tan sorollós com aquell acabà posant de boca en boca l'existència d'un nucli d'intel·lectuals catalanistes tan radicals i avançats que fins i tot tenien llaços molt intensos amb l'anarquisme, fet que, tot i que era més prestat que propi, donà al cenacle una imatge extremosa i combativa.

Això implicà un fet molt important: la normalització —com un fet consumat i inqüestionable— de la presència d'una heterodòxia cultural en el si de les lletres catalanes. Perquè cal anotar que tota la combativitat polèmica del moment es troba potenciada per un catalanisme polític radical que és tant patent a les planes de la revista com en l'epistolari privat dels que hi participaven. A l'existència d'una cultura no tradicional —o modernista, com preferien d'anomenar-la— s'hi acostumaren uns i altres, amb la qual cosa acabà per acceptar-se, de fet, una diversificació del panorama cultural, alhora que s'adquiria per a «L'Avenç» un tint revolucionari que, tot i que només hi fou actiu fins al 1899, no havia ja d'abandonar-lo.

Tant la fama d'innovadors com el prestigi foren potenciats per la participació del grup en diverses iniciatives d'evident repercussió ciutadana: Festes Modernistes de Sitges —que malgrat la notorietat de Rusiñol cal que siguin atribuïdes sobretot al nucli intel·lectual de «L'Avenç»—; el Teatre Independent, de tan accidentades i notòries representacions del teatre més modern d'Europa; o la participació més o menys intensa d'alguns dels seus membres en altres iniciatives com «Catalunya Nova», la Societat Catalana de Concerts, la

Institució Catalana de Música, L'Avenç Nacionalista Republicà, el Teatre Líric Català, entre d'altres, la majoria de les quals comptava amb el suport del grup perquè responien a l'orientació cultural que aquell patrocinava i foren les que realment donaren a la ciutat i a la seva cultura un clima nou i «modern».

Tot aquest període tingué la seva culminació en «Catalònia», l'esplèndida revista cultural finançada col·lectivament pels seus redactors, que recuperà amb major solvència i prestància, tot i que també amb menor virulència, el to del darrer «L'Avenç», desaparegut el 1893. Les causes de la desaparició d'aquesta darrera revista cal anar-les a trobar en un complex entramat de raons que acabaren per determinar els seus propietaris a liquidar-la. Entre aquestes cal destacar les conseqüències de la bomba del Liceu, que implicà l'hostilitat dels subscriptors i les sospites de l'autoritat governativa envers el grup, que tenia fama d'anarquista, sense oblidar, però, el ressentiment que produïen en alguns autors les crítiques despectives de la publicació i la poca afició dels propietaris a continuar sostenint un baluard que tenia fama de filonarquista i en el qual, a més d'ésser malvistos, hi perdien diners.

Paral·lelament a aquest procés, l'editorial fundada el 1891 —gràcies a l'associació de Massó i Casas— inicià, el 1896, una escalada d'edicions que es produí cada vegada amb major força, coincidint amb les aportacions de capital de nous associats damunt els quals hauria de recaure part del prestigi d'un mecenatge que sempre s'atribuí en solitari a Massó i a Casas, els quals, de tota manera, sempre regiren l'aspecte intel·lectual de l'empresa: fou Massó, sobretot, qui hi dedicà major rigor i també més cabals.

Val la pena d'anotar molt resumidament les característiques materials de «L'Avenç» com a empresa editorial: 1) Des del punt de vista del capital que la formava, aquest fou compartit per alguns associats —Elias, Capo, Ponsa, Capdevila— la presència dels quals marcà, precisament, els millors índexs de producció editorial. 2) Un concepte del negoci en el qual la màxima producció s'identificava amb la prosperitat mercantil, amb la qual cosa calgué incorporar per tres vegades nou capital que assolís augmentar el nombre de publicacions —excellents des del punt de vista cultural, però sovint no massa rendables— fins a l'exhauriment del capital: «L'Avenç» es configura, des d'aquest punt de vista, com una empresa deficitària a causa de la promoció de productes editorials de poca viabilitat comercial, però amb un prestigi editorial indubtable, capaç d'atreure nous capitals per al seu finançament. 3) La direcció intel·lectual de l'editorial recaigué, sobretot, sobre Massó i Casas, però amb una intervenció activa i entusiasta dels quadres intermedis de «L'Avenç» des de Guanyavents a Roca i Capull, aquest especialment actiu en la «Biblioteca Popular.» 4) Un món laboral culturalment inquiet —en la mateixa òrbita d'inquietuds que els propietaris de l'empresa—, però amb molt escassa agressivitat social, fet que dilueix, com a mínim, el vell tòpic de l'anarquisme laboral de «L'Avenç». 5) Una major rendabilitat de la impremta, motivada tant pels mèrits notabilíssims de la renovació tipogràfica —activa i peonera a la península en 1891— com per les conseqüències del prestigi i influència del grup de «L'Avenç» en la formació d'una sòlida clientela, entre la qual podia comptar-s'hi una part important de les institucions culturals del país; de fet, fou la impremta la que compensà els dèficits editorials. 6) L'atenta cura amb què menaren el negoci de llibreria no comportà una gran rendabilitat econòmica, però sí que els proporcionà una imatge estrangeritzant i progressiva de la casa —a causa d'una importació constant de llibre estranger—, molt viva en els testi-

monis de l'època. 7) Una xarxa de corresponsals potser poc cuidada des del punt de vista comercial, però significativa des del punt de vista de l'apostolat cultural catalanista. 8) I, per fi, un cicle ascendent fins al 1903 i descendent, amb intermitències, fins al 1909 en què, amb la desaparició del soci comercial Salvador Ponsa, l'empresa decau irremissiblement fins a la seva desaparició, el 1915. Els preus es mantingueren amb notable estabilitat, tot i que el producte, a partir del 1905, fou de costs més econòmics pel fet d'utilitzar un paper de qualitat molt inferior al fins aleshores emprat, que havia estat un dels més remarcables del mercat.

El que més interessa, però, de «L'Avenç» a l'hora d'avaluar la seva influència cultural és la tasca editorial, que, per la seva importància i orientació, imprimí caràcter a la cultura autòctona. Cal que siguin destacades dues vessants de la qüestió: la promoció d'autors i la introducció de la literatura estrangera. Formen legió els autors del Modernisme que veieren editada llur *opera prima* a «L'Avenç», i es consideraven autors de la casa Iglésies, Rusiñol i Maragall, per citar només uns noms d'excepció. De fet, l'obra editorial de «L'Avenç» és identificada gairebé per tothom amb l'excepcional i renovadora de la Biblioteca Popular de «L'Avenç», que, indubtablement, mereix la màxima atenció d'entre els productes de la casa. Però és molt més, de fet, el que aportaren les impressions de «L'Avenç» a la nostra cultura: i, només a nivell de col·leccions, ja pot entreveure's fins a quin punt fou persistent i diversificada la seva activitat intel·lectual. Citades juntament amb els anys en què foren actives, les col·leccions de la casa són les següents:

1. Biblioteca de «L'Avenç». 1884-1894.
2. Colecció d'Antichs Textos Catalans. 1890-1891.
3. Cançons Populars Catalanes. 1897-1898.
4. Biblioteca Dramàtica de «L'Avenç». 1894-1900.
5. Biblioteca Agrícola Popular. 1898.
6. Bibliotheca Hispànica. 1900-1910.
7. Col·lecció d'Obres Pòstumes de Verdaguer. 1903-1908.
8. Biblioteca Popular de «L'Avenç». 1903-1915.
9. Biblioteca Escolar de «L'Avenç». 1904.
10. Col·lecció de Cartells i Postals. 1904.
11. Col·lecció de Prosistes Catalans. 1904-1905.
12. Biblioteca d'Humanistes. 1910-1912.

Els títols publicats per l'editorial, d'altra banda, ultrapassen la impressionant xifra de cinc-cents vint-i-cinc,⁶ que pel nombre de lectors amb què comptava la societat catalana de l'època deu constituir un rècord d'edicions sense precedents en la història cultural catalana. Però a tot això cal afegir la utilització de tot aquest poderós mitjà cultural al servei d'una política editorial seriosa i rigorosa: difusió de la reforma lingüística, promoció de gèneres —prosa i teatre, sobretot, fins arribar a constituir un premi de novella—, introducció de textos, autors i corrents culturals forans, edicions rigoroses de clàssics, promoció d'autors regionals catalans, i de nous valors literaris del Prin-

6. M'ha estat possible de publicar, a la tesi citada, el catàleg d'obres de «L'Avenç» amb la inclusió de preus i característiques, gràcies a diversos catàlegs, cedularis i anuncis que ho faciliten. Però aquesta nòmina ha d'ésser encara alterada periòdicament per la troballa de nous títols.

cipat. Un estudi comparatiu de la producció de «L'Avenç» amb la de les altres editorials catalanes importants de l'època —possible gràcies a diversos repertoris bibliogràfics, un d'ells publicat pel mateix Massó— indica una significativa rectificació dels hàbits temàtics de la nostra cultura que la Biblioteca de «L'Avenç» accentuà encara més.

A més de l'edició de textos, «L'Avenç» continuà editant, gairebé sense interrupció, una llarga sèrie de publicacions periòdiques: cal destacar aquest fet perquè el nom de «L'Avenç», per haver nascut com a nom d'una revista, hi ha quedat vinculat gairebé amb exclusivitat. I això és just en part, ja que a la revista «L'Avenç» es deu el primer senyal d'alerta cultural «modern» de la nostra fi de segle; però això és, també, injust, perquè «L'Avenç» creà, a sobre, més de mitja dotzena de publicacions el relleu cultural de les quals encara no ha merescut una atenció suficient de la nostra erudició literària:

1. «Lo Velògrafo» (1881);
2. «L'Avenç» (1881-1884 i 1889-1893);
3. «Catalònia» Revista (1898);
4. «Catalònia» Periòdic nacionalista liberal (1899-1900);
5. «Revista de Bibliografia Catalana» (1901-1907);
6. «La Rondalla del Dijous» (1909);
7. «Eco de la Treballada» (1912-1914);

i tot això sense esmentar els textos també periòdics, però de caràcter comercial, que, com els cinc catàlegs de la Llibreria que hem pogut consultar i el «Butlletí de la Llibreria L'Avenç» (1912-1913), per manca d'interès cultural propi no han d'ésser inclosos en la nòmina anterior. Dues notes han d'ésser destacades d'aquest procés: la continuïtat en el temps, signe de la constant activitat dels homes de «L'Avenç», que explica, en part, llur prestigi i influència, i la diversificació temàtica d'aquestes revistes: literatura, política, erudició, món infantil i, en part, laboral, que és un índex de l'ampli espectre d'interessos culturals que, gràcies a la liberal integració de diverses personalitats, caracteritzà l'obra de «L'Avenç».

La tertúlia,⁷ d'altra banda, centre de notabilíssimes i eficaces iniciatives entre el 1892 i el 1898, arrodonia el panorama d'influències culturals de «L'Avenç»: pensem en el nombre d'autors, clients de la impremta o de la llibreria, col·laboradors de les set revistes de la casa, i en els que participaven en altres iniciatives culturals que «L'Avenç» potenciava o finançava, que acabaren relacionant-se amb l'entitat i que se sentiren, d'alguna manera, vinculats a un clima renovador que acabà per imposar-se en la cultura catalana, la qual, gràcies a l'àmplia gamma d'iniciatives de la casa, passà a ésser una cosa molt diferent de com l'havien trobada els fundadors de «L'Avenç» el 1881.

Si la valoració de la continuïtat en el temps, de l'amplitud de les relacions i de la influència dels instruments de «L'Avenç» té algun sentit, és el d'ajudar a detectar un nucli en el qual el que era nou i avançat tenia un tractament rigorós i una projecció antiprovincial i, per tant, nacional. I era, doncs, el lloc on aquell que individualment se sentia partícip en algun grau en aquesta sensibilitat —liberal, heterodoxa, moderna, europea— hi trobava el suport,

7. L'índex dels intel·lectuals i escriptors que col·laboraren amb «L'Avenç» —en alguna de les seves seccions— és molt nombrós i, alhora, exigeix abundants precisions sobre el grau exacte de vinculació al grup i, per això, hem preferit d'ometre'l.

l'audiència i l'instrumental que podien fer del seu gest individual una aportació eficaç en l'evolució de la cultura catalana.

A partir del 1900, aproximadament, s'inicia un període de consolidació del prestigi de «L'Avenç». Aquesta consolidació només podia assolir-se amb obres realment solvents, com la «Revista de Bibliografia Catalana» o la Biblioteca Popular de «L'Avenç», amb les quals es guanyaren el reconeixement dels sectors més influents i respectats de l'erudició, l'alta política catalanista i, fins i tot, dels nuclis mateixos del poder civil, com la Diputació de Barcelona o la Mancomunitat de Catalunya. Aquesta és l'època en la qual s'apropen a «L'Avenç» els diputats i regidors dels quals parla Massó en les seves memòries. I és que la conjuntura no podia ésser més favorable: el prestigi i la fascinació d'un passat revolucionari s'unia a un present sòlid, respectable i altament eficaç. De fet, un i altre pol —el de l'efervescència de la fi de segle i el de la consolidació dels primers anys d'aquest— s'autodefineixen, i mentre l'obra cultural densa s'adorna amb l'aurèola de les bombes anarquistes, idealitzades amb el temps, les festes *épatantes* es convertiren en pròleg d'una tasca culturalment transcendent.

Queda ara per assenyalar, a fi de completar la imatge de «L'Avenç», la configuració del que podríem anomenar el poder cultural de «L'Avenç». Amb aquest nom entenem les raons de l'autèntic grau d'influència que el seu clima intel·lectual —i amb ell, naturalment, el dels seus propietaris i col·laboradors— arribaren a exercir en el món cultural barceloní. Cal, només, apuntar fins a quin punt en els testimonis de l'època queda clara la fascinació dels autors per publicar en aquelles premses i la irritació que produïa —com en el cas d'Adrià Gual— el fet de sentir-se'n marginat. Perquè si és just de reconèixer que hi havia moltes revistes i editorials en aquella època, també ho és d'admetre que poques tenien una caracterització tan definida com la de «L'Avenç».

«L'Avenç» representava l'opció moderna dins la gamma de tendències que coexistien en el món cultural —literari i social— del país, i ho representava amb tal contundència —potser per contrast— que monopolitzava, de fet, aquesta alternativa, si més no durant alguns anys. «L'Avenç» era la modernitat —tot i que, evidentment, fou també altres coses—, però podria assegurar-se que allò que sortia de «L'Avenç» ho feia amb un certificat de modern.

Ara bé, la modernitat de «L'Avenç» no era simplement literària, sinó que venia connotada, a més, per elements polítics —*ex nativitate*, ja ho hem vist—, els quals, si bé no eren sempre tot el precisos i conseqüents que sembla, eren molt més clars en el que detestaven que en allò que preconitzaven. Aquest fet feia que la seva incidència es projectés —i es beneficiés alhora— en un doble desgast: el de la literatura residual de la Renaixença i el del clima polític de la Restauració. La deterioració de l'ambient jugava al seu favor i la seva opció moderna representava una ajustada alternativa a les fatigues que es produïen en les esferes social i cultural del país. El seu afany d'una renovació europeïtzant de la cultura que allunyés qualsevol connotació «regional», la ruptura brusca que representava, de fet, amb el deteriorat clima polític de la Restauració i la seva afirmació nacional, molt més rotunda i vivaça que l'estancat patriotisme de les englantines, incidí exemplarment en el profund desig de regeneració que anà difonent-se per amplis sectors del catalanisme. I la cultura, en aquest país, es feia i es consumia moltes vegades en l'ara de la pàtria. I tot això ho feren, a més, amb un rigor —poc valorat fins ara— que prestigi i donà continuïtat i eficàcia a llur opció.

La consagració de llur prestigi no arribà fins que, el 1910, els fou tributat

l'homenatge amb motiu del volum número 100 de la Biblioteca Popular i amb la publicació de les *Normes Ortogràfiques* de l'Institut. Amb el temps, el seu prestigi s'acresqué gràcies a les necessitats del moviment nacional català, cada vegada més important, de buscar arrels, precursors i profetes en el passat immediat. La difusió definitiva de la importància de «L'Avenç» no es produí fins la dècada de 1925-1935, en la qual diversos treballs de Pompeu Fabra, Melcior Font, Ignasi Iglésies, Eudald Canibell, Pere Coromines i el mateix Jaume Massó confirmaren i recordaren el que «L'Avenç» havia representat per al país.

Si d'alguna manera cal resumir el que fou l'obra de «L'Avenç» en l'evolució de la cultura catalana, haurà de fer-se insistint que representà, més que no altra cosa, la introducció del rigor científic —positivista— i el desig sempre explícit de donar dignitat nacional a tots els aspectes de la cultura catalana. Aquest rigor i aquesta dignitat ells l'entengueren com a fruit de les solucions més modernes i també més cultes d'Europa i l'aplicaren, sobretot, al món de la literatura, de la llengua, de l'erudició i de l'edició. En trenta-cinc anys d'activitat es proposaren de revitalitzar una renaixença cultural de la qual se sentien continuadors i no podem dubtar que sostingueren aquest disseny amb una eficàcia, una seguretat i una exigència molt notables: les edicions de Morera potenciaren, en aquest sentit, l'orientació de Clavé; les obres d'Ignasi Iglésies «modernitzaren» el populisme de Pitarra; la reforma lingüística donà eficàcia al disseny floralesc de dignificació de l'idioma; la «Revista de Bibliografia Catalana» i la «Bibliotheca Hispanica» reorientaren amb rigor positivista el necessari recurs al passat i als seus textos; la reforma tipogràfica donà nou aspecte —modern, europeu— a l'edició de textos catalans, que sempre ha estat una de les preocupacions més insistides de la nostra història cultural; i el clima intel·lectual de Brossa i Cortada donà saba progressista a la ideologia catalanista, de la qual sempre se sentiren partidaris irreductibles.

Tot aquest rigor modern era també nou en el marc de la cultura catalana, sovint massa improvisada i no sobrada, precisament, de continuïtat, com era també modern fer-ho sense esperit clerical i sense un conservadorisme polític, i com ho era, per fi, fer-ho apuntant amb claredat a un horitzó nacional. El modernisme regeneracionista fou, de fet, un parèntesi (1892-1898) potenciat coherentment en el si de «L'Avenç», però que ha d'ésser avaluat en el marc més ampli i tenaç dels trenta-cinc anys d'activitat de la casa. Aquell representà l'origen del seu prestigi i de la seva audiència, però la seva eficàcia deriva de la continuïtat i de l'exigència que devem, sobretot, a la gestió de Jaume Massó. El modernisme estètic, per fi, el més difós i amb el qual hom identifica encara a vegades el període, és un aspecte de la renovació per al qual no hi ha la menor animadversió, però que només afecta marginalment l'entitat amb la figura de Rusiñol.

L'obra de «L'Avenç» representà, en concepte de Maragall, el substitut privat més eficaç a la manca d'institucions oficials de cultura que patia Catalunya, i les paraules de l'il·lustre poeta en el sopar d'homenatge als fundadors de la Biblioteca Popular⁸ són més que suficients per a desmentir el concepte, ja per sort poc habitual, del modernisme com el regne de la confusió i de la trivialitat, i per a aproximar-nos al seu autèntic sentit.

La decadència de «L'Avenç» s'inicià cap al 1910, exhaurides ja les arques i perdut el caràcter innovador de la seva orientació entre els nous aires del

8. *Homenatge a «L'Avenç», «El Poble Català», 7-II-1910.*

Noucentisme. La impremta fou venuda a la Casa de Caritat per l'import de vuitanta-dues mil pessetes,⁹ gràcies a la gestió personal d'Enric Prat de la Riba que en presidia el Patronat, i els fons editorials al bibliòfil-antiquari Salvador Babra. En realitat, l'obra de «L'Avenc» durant trenta-cinc anys bé mereixia la cura d'un bibliòfil, però sembla una ironia del destí que aquest fos, a més, antiquari. En les seves mans quedaven les restes del més apassionadament modern d'una època.

RAMON PLA I ARXÉ

9. Les *Actes de les Sessions celebrades per la Junta de Govern de les Cases Provincials de Caritat i de Maternitat i Expòsits de Barcelona* donen notícia, a més, de l'inventari complet de la impremta, que hem publicat a la tesi citada.